

DE LA JUG LA VOLAN: VITELE ÎN MUNCA AGRICOLĂ
TRADIȚIONALĂ ȘI TRANZIȚIA LA MUNCA MECANIZATĂ
FROM YOKE TO STEERING WHEEL: CATTLE IN TRADITIONAL AGRICULTURAL
WORK AND THE TRANSITION TO MECHANIZED LABOR

DOI: [10.56177/AUA.PHILOLOGICA.3.26.2025.art.19](https://doi.org/10.56177/AUA.PHILOLOGICA.3.26.2025.art.19)

Drd. ANDREI-FLAVIUS PETRUȚ
Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Abstract: *This paper aims to explore and analyze the role of draft animals in the traditional household economy of the village of Obârșă, located in the Zarand region. In traditional rural society, animals such as cows, buffaloes, and horses held a central position in the subsistence economy, providing not only an important source of food (the cattle) but also the main source of traction power for agricultural work, while also fostering a strong emotional bond between humans and animals. This study examines these dynamics within the broader context of a historical transition marked by the introduction of agricultural machinery and the profound transformation of the human–animal relationship. The research focuses on agricultural labor with animals and the paradigm shifts brought about by modernization and mechanization in the studied locality. Based on field interviews conducted between 2024 and 2025 with residents of Obârșă, the study documents the techniques used to train draft animals for yoke work, the functional and emotional differences between buffaloes, cows, and horses, and the ways in which these animals were integrated into the daily lives of the peasants. The methodology combines semi-structured interviews with direct observation, aiming to capture the personal memories and perceptions of the informants. Special attention is given to the abandonment of traditional draft animal labor in favor of mechanized farming, a process that has led not only to the loss of the traditional bond with animals but also to a drastic reduction in livestock numbers in recent decades. This transformation is perceived by local residents with mixed feelings, oscillating between an appreciation for technological progress and a nostalgia for a world where animals were indispensable partners in everyday labor. Through this research, we aim to reflect on the transformation of rural labor and material culture during a period of transition between tradition and modernity, highlighting the ways in which the once-essential human–animal relationship has been redefined under the impact of agricultural mechanization.*

Keywords: *cattle; human–animal relationship; traditional agricultural labor; rural life; Zarand region*

În lumea satului tradițional românesc, *marăle*¹ și caii nu sunt doar simple unelte ale muncii agricole, ci ființe cu un statut aparte, integrate în familii. Microcosmosul gospodăriei a făcut ca relația om-vită să nu se rezume doar la partea economică, adică la economia de subzistență a familiei, prin oferirea de bunuri alimentare (produse lactate: lapte, brânză, smântână și alte derivate și, uneori, carne), ci și la mobilitatea familiilor crescătoare de vite sau cai, ceea ce a

¹ Mară = vite, vaci, bivolițe. O să folosim pe parcursul lucrării acest termen deoarece facem referire atât la vaci cât și la bivolițe. Acolo unde este vorba doar despre vaci sau doar despre bivolițe o să subliniem acest lucru.

oferit acestor animale un statut privilegiat printre celelalte necuvântătoare din gospodărie, statut subliniat mai ales prin acordarea de nume proprii vitelor și cailor.

Lucrarea de față își propune să exploreze această relație complexă în cadrul comunității rurale din satul Obârșă, Țara Zarandului (jud. Hunedoara), având ca obiect central vitele și rolul lor în economia de subzistență a gospodăriilor tradiționale. Pe baza cercetărilor de teren realizate în perioada 2024–2025, demersul urmărește nu doar documentarea tehnicilor de dresaj sau a modului de folosire a animalelor în activitățile agricole, ci și înțelegerea unei relații om-animal, în care animalul era investit cu trăsături specifice omenești.

În această cheie, trecerea de la munca agricolă cu animale la mecanizarea parțială sau totală a muncii câmpului apare ca o transformare culturală majoră. Nu asistăm doar la o schimbare a mijlocului tehnic, ci la dispariția unei forme de viață în care cooperarea om–animal și între vecini era esențială pentru economia, mentalitatea și identitatea lumii țărănești. Această tranziție, trăită și povestită de interlocutorii noștri, oferă prilejul unei reflecții asupra scăderii efectivului de animale, a pierderii unor relații tradiționale și asupra redefinirii muncii agricole în epoca modernității.

Cercetarea noastră are la bază interviuri de teren efectuate cu locuitorii satului Obârșă. Locuitorii satului au avut ca meșteșug olăritul, satul fiind recunoscut ca un adevărat centru de ceramică, alături de satul vecin, Târnăvița. Pe lângă acest meșteșug, locuitorii satului s-au ocupat cu agricultura de subzistență și cu creșterea animalelor. Interviuurile de istorie orală semi-structurate efectuate cu persoane aparținând diverselor grupe de vârstă sunt dublate de observațiile noastre participative.

Înainte de toate, să vedem care sunt animalele care au fost crescute de-a lungul timpului de săteni: *Vaci, oi, porci, găini. Și biboli țâneam.* (Vasiu Eleonora). *Păsări domestice și porc. Când am fost mică am avut oi și vaci; în general: porci, păsări domestice, cum sunt găinile, curcile.* (Borza Elena); *Porci, vaci, cai, găini, viței, rațe.* (Borza Dorel); *Porci, găini, cal, vaci. Vaci am două, cal am unu și găini și porci. Porci am patru.* (Tămaș Traian)². Animalele enumerate mai sus sunt animalele care s-au găsit de-a lungul timpului în inventarul gospodăriilor țăranilor noștri. În prezent, în unele gospodării, se mai găsesc doar păsări și porci, animale crescute pentru consumul propriu³. Dintre aceste animale, doar *marăle* și caii primesc nume, aceste animale fiind folosite la muncile câmpului și la transport, trebuind astfel ca relația om-animal să fie una mult mai strânsă, de cooperare, în care omul este emițătorul iar animalul receptorul.⁴

De-a lungul vremii, în unele gospodării din satul supus observației noastre, s-a trecut de la creșterea vacilor la creșterea bivolițelor. Această trecere este pusă uneori pe seama obișnuinței, după cum ne arată unul dintre interlocutorii noștri, a cărui mamă, provenind dintr-o familie de țărani crescători de bivolițe, a adus această practică și în casa soțului ei. Alteori, trecerea este pusă pe seama

² Andrei-Flavius Petruț, *Numele animalelor: Studiu de caz localitatea Obârșă, jud. Hunedoara*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” (în curs de apariție).

³ Constantin Bărbulescu, *Ale porcului. Eseu asupra relației om-animal într-un sat transilvan*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018.

⁴ Vezi și Victor Deleanu, *Semnale sonore om - animalul de tracțiune în Țara Oltului*, în „Studii Și Comunicări de Etnologie”, Tomul XXIX 2015, Serie nouă, Editura ASTRA Museum, Sibiu.

ghinionului și a pășaniilor nefaste, când vita familiei s-a îmbolnăvit și familia a ales să crească în continuare bivolițe, acestea fiind mult mai rezistente și putându-se lucra cu ele la munca câmpului și la transport. Dar să-i lăsăm pe interlocutorii noștri să ne explice:

Maică-mea o fost venită noră de la Tiulești și acolo tot satul, mai aproape, poate dacă o fost o familie, două, care nu o avut biboli, numa vaci. No, și ea fiind obișnuită acolo cu bibole o înnebunit și pe taică-meu să țină. 27 de ani am avut biboli.⁵

Când am venit eu aici și am făcut-o pe mă-ta am cumpărat o vacă roșie de la Hălmagi. O vacă și-o vițea. Vaca era cu vițel, cu o vițeauă. Și după aceia vaca o umblat după boi și o dus-o la taure și când să fete o ieșit stratu din ea. Și s-o dus taticu, fie iertat, la unu ce era acolo la Deal veterinar, s-o dus să vină să bage stratu în ea. Acela, mănec-l amaru, Istin îl chema, o spălat stratu de la vacă tot cu apă rece. Stratu s-o întărit! Și tot îl băga și ieșea. Îl băga în vacă și ieșea înapoi, nu-l primea înăuntru că s-o întărit. Și până s-o dus moșă-tu după unu la Tomești și acela o venit și o spălat stratu acela cu apă caldă, cum o picat pe jos și s-o murdărit, și l-o băgat în vacă și nu o mai ieșit. Nu l-o mai dat afară. Au cusut vaca ca să nu-l mai dea afară și o rămas așa. După aceia nu o mai ieșit stratu din ea și s-o ridicat vaca și o mâncat și v-am ținut, nu mai țin minte cât v-am ținut, până, cred, în primăvară, vară. Au dus-o la Hălmagi să o vândă. V-o vândut la unu, cred că de la Râșculiță. Și după aceia am luat bibolele. După ce am pățit cu vaca aceea așa. Am luat una de la una de la Țohești, o bibolă.⁶

Bivolițele sunt recunoscute în lumea satului ca fiind animale cu un temperament și o atitudine aparte față de mult mai docilele surate, vacile. Cu toate acestea, rezistența lor sporită și capacitatea de muncă le-a făcut să fie preferate în casele unde nu existau cai care să fie folosiți la munca câmpului sau la transport. Chiar dacă mult mai lente decât caii, ele îi puteau rivaliza cu ușurință în ceea ce privește transportarea mărfurilor grele sau la muncile care presupuneau o forță de tracțiune mare. Dar să nu anticipăm. Până să fie puse la jug, vitele trebuiau să fie învățate să tragă. Să vedem ce ne spun interlocutorii noștri despre învățarea vitelor la jug:

Fiecare trebuia să meargă la treaba lui. Una care era mai mare, așa-i logic și la cai și la vaci, care-i mai mare aia se fărta de partea dreaptă și care-i mai mică de partea stângă. Acolo-i greutatea, pe partea dreaptă.⁷

Perechea animalelor înjugate era astfel constituită dintr-un animal mai puternic, care era pus în partea dreaptă, fiind animalul care conducea perechea și care avea și cea mai grea muncă. Iar în partea stângă era pusă vita mai slabă, mai

⁵ Neaga Călin Nicolae.

⁶ Vasiu Eleonora.

⁷ Neaga Călin Nicolae.

mică, fiind cea condusă. Rolul ei era esențial în aportul muncii, dar întotdeauna avea o sarcină puțin mai ușoară față de surata ei din dreapta.

Chiar și învățarea vacilor la jug era astfel concepută. În partea dreaptă era pus animalul mai înaintat în vârstă, cu experiență la jug, cu putere mai mare și care știa care sunt regulile muncii; iar în partea stângă era pus animalul novice într-ale jugului. Schimbul de experiență, de la cel mai bătrân la cel mai tânăr, era practicat cu succes și în lumea vitelor. Țăranii știau care sunt animalele docile, cu experiență, pe care se puteau baza și le apreciau din acest punct de vedere. Recunoașterea calităților lor este subliniată de acest duet al vitelor la jug: cea mai instruită vită își transfera cunoștințele spre novicele din bransă. Dar să îl lăsăm pe interlocutorul nostru să ne explice:

Nu le puneai de mici, de mici nu ai după ce le pune. Le puneai cu una care știa și aia învăța pe aialaltă și aia învăța pe aialaltă și tot așa le schimbai după cum ăsta. Da trebuia una care știe și mai ales aia din dreapta. Aia care o puneai de haiț, cum ziceam noi. Haiț și cea.⁸ Și aia trebuia să o înveți cu una care știe. Degeaba le puneai pe amândouă că să duceau cu tine de nu le mai opreai. La ele nu aveai frâie ca la cai. Puteai să tot dai cu bâta pe ele că au pielea groasă. Păstă cap la ele că nu le puteai opri. Dar aveai una care știa și aia învăța pe aialaltă. Și erau mai tari la jug. Erau tari la jug! Să puneai în jenunchi care era trăgace și nu lăsa înapoi! În genunchi!

Se băga carul până în osie să băga – în noroi, n.n. –. Și atunci mai aducea o pereche de biboli și puneai înainta celorlalte și scoteau carul încărcat de lemne, de gunoi, de ce era. Și scoteau carul patru biboli. Apăi plecau olarii, plecau cu oale, aveau caii nenorociți, morți de foame, nu era fân. Mergeai prin Bulzești să cumperi fân, în munte mergeai să cosești. Și la Dârjana, aici, se rugau de ăștia cu bibolele să meargă să-i scoată să poată pleca în țară cu oale, să aduca bucate să mănânce, să se descurce. Și mergeau cu bibolele și îi scoteau la Dârjana. Punea bibolele înaintea cailor și îi scotea la Dârjana până ieșeau sus și în jos mergeau și pe drept, dar acolo nu ieșeau.⁹

Puterea bivolițelor era recunoscută în sat și în localitățile din vecinătate. Ele erau apreciate pentru puterea de care dădeau dovadă. Mult mai puternice decât vacile, uneori chiar și decât caii, bivolițele care erau puse la jug erau folosite și pentru a ajuta celelalte animale aflate în dificultate. Uneori lipsa bivolițelor era compensată de puținii boi care mai erau în satele din apropiere. În Obârșa, ne spune interlocutoarea noastră, a mai existat o singură pereche de boi care era folosită la muncile mai grele. Uneori se apela la ajutorul boilor pentru a scoate caii din aceeași situație grea, urcarea dealul Dârjanei pentru de a porni mai apoi în țară cu vase de lut care erau schimbate pe cerealele atât de trebuincioase traiului zilnic al oamenilor și al animalelor din gospodării. Interlocutoarea noastră ne povestește:

Boi numa ăsta mai avea boi atunci, Costan, tata li Petru. Moșu li Petrișor. Numa ei mai aveau boi. Că tot se râdeau oamenii de el când se ducea cu ei.

⁸ Haiț = dreapta, cea = stânga.

⁹ Neaga Călin Nicolae.

Mergeau cu caii cu cocia cu oale și nu puteau urca la Dârjana acolo unde e panta, unde se împarte drumul de unul merge spre Leauț și unul spre Râșculița. Nu puteau ieși până mergea Costan cu boii și îi scotea. Îi puneau înaintea cailor și îi scotea până în vârful dealului. Lega tânjale de rudă. Așa făceau.¹⁰

Boii, bivolițele și caii erau folosiți și la pădure, la aprovizionarea cu lemne pentru anotimpul rece. Aprovizionarea gospodăriei se făcea după posibilitățile motrice ale animalelor fiecărui gospodar. În satul nostru nu am întâlnit însă – până acum cel puțin – relatări despre folosirea vacilor pentru aprovizionarea cu material lemnos. În schimb, bivolițele sunt utilizate din plin și la această muncă. Docilitatea și modul în care erau dresate a dovedit că aceste animale puternice pot fi de un real folos familiei nu doar în furnizarea produselor lactate și, uneor, a preparatelor din carne. Întreg stocul de lemne era coborât în vale, pentru ca mai apoi să fie urcat în car și transportat până în bățătură. Dar, pentru plasticitate, să o lăsăm tot pe interlocutoarea noastră să ne explice:

Și tatăl Aurorei la Târnăviță avea boi, a li Caușeoaca, nanuța Lina, aveau boi. Mergeau cu ei și la pădure și no, erau tari! Nu erau ca vacile. Vacii nu prea aveau la – car, n.n. –, numa noi am avut prima dată bibolele legate la jug. Doamne iartă-mă, cum se puneau în genunchi unde nu puteau! Se puneau în genunchi și cu capul în pământ și așa trăgeau de car. Mergeam și gătam uscături și ce prindeam. Un lemn a rămas într-un părau și abia l-am scos cu bibolele. Iară, cum zic, se puneau în genunchi și iară să iasă la șarâmpăul acela ce e acuma de coboară la vale, pe drum. Și l-am coborât cum l-am coborât până în vale și a rămas în vale și, Doamne dă-i sănătate la asta a li Violeta, s-o dat și l-o prins după cal și l-o adus acasă la noi. Coboram până în vale cu bibolele cu lemne după ele dinapoi, groșește, și atunci desprindeam cârceia de la lemne, o desbăteam că duceam și săcurea cu mine, și iară ieșeam pe drumul acela în sus, unde-i pădurea noastră acuma. De câteva ori coboram cu lemne să le aducem acasă. Noi gatam trei care, cel mult, și aveam toată iarna că lungea carul între roți de patru metri, între roata din față și cea din spate, și atunci tăia o rudă dreaptă să poată trage roțile una după alta. Tăia o rudă dreaptă și lega către inimă. Inima o lăsa la car băgată în față cu cuiul acela ce îl băgam în scăunel la car, și lega ruda de inimă și îl trăgeam în drept așa, să meargă. Și atunci puneam pe el, cum spun, câte două care de lemne aduceam pe toată iarna.¹¹

Comunicarea cu animalele și trasarea comenzilor vectoriale – de pornire, oprire, cotire la dreapta sau la stânga¹² –, cât și a altor comenzi specifice relației cu animalele din gospodărie se făcea prin apelarea la numele pe care animalul l-a primit la fătare.¹³ Pentru alegerea numelor de animale se ține cont de mai multe criterii: ziua în care a fost fătut animalul, particularități ale pielii animalului, culoarea pielii sau pe baza altor criterii legate de aspectul fizic al

¹⁰ VasIU Eleonora.

¹¹ VasIU Eleonora.

¹² Victor Deleanu, *op. cit.*

¹³ Andrei-Flavius Petruț, *op. cit.*

necuvântătorului.¹⁴ Deosebit de important pentru comunicarea cu necuvântătorul, „alegerea unui nume potrivit reprezintă un act capital. Cuvântul la auzul căruia patrupelele va trebui să reacționeze de fiecare dată va fi chiar numele său. Totodată, apelativul acestuia va reprezenta și cuvântul cel mai frecvent utilizat în cadrul interacțiunii lor verbale”¹⁵, fie că este vorba de activități curente de deplasare spre/de la pășune sau de activități legate de muncă.

Trecerea de la munca cu animalele la munca mecanizată s-a realizat în timp, odată cu pătrunderea tot mai lesnicioasă în sat a utilajelor agricole. De șase, șapte ani, ne spune interlocutorul nostru, nu se mai lucrează cu animalele, ci doar cu tractoare, cu motocultoare. Satul este populat în momentul de față de doar patru cai care mai sunt utilizați sporadic în muncile agricole, în timp ce majoritatea locuitorilor apelează la munca cu utilajele.

Dar să vedem ce ne spune unul dintre interlocutorii noștri:

*De ani de zile nu mai umblă nimeni cu vacile la car. Care are vacă o ține doar de lapte. Nu mai trage nimeni, trăgeai cu săpătoarea rândurile. Acuma nu, mergi cu tractorul sau cu motocultorul și le-ai făcut. Mergi cu tractorul cu trei rânduri de-o dată. Cu calul mergeai cu un rând. Ai zece rânduri, cu tractorul ai mers de trei ori, cu calul trebuie să mergi tot rândul. Pun cartofii cu mâna, dar de arat ar cu tractorul, trag rândurile cu tractorul. I-am pus cu mâna, săpătoarea am băgat-o cu motocultorul printre rânduri. Toamna când îi scot iară merg cu motocultorul. Pe vremuri mergeai cu sapa la săpat de prima, de a doua oară, toamna la săpat, căutai prin pământ cartofii să-i scoți.*¹⁶

Avantajul muncii cu utilajele este evident: scurtarea timpului alocat unei activități specifice, de exemplu semănarea și recoltarea cartofilor. Tot la fel poate fi dat exemplul recoltării fânului pentru anotimpul rece: cosirea fânului apoi uscarea, strângerea și depozitarea lui se face aproape integral mecanizat.

Reducerea numărului de animale a însemnat schimbarea modului în care în satul nostru se face agricultură. Cei care mai au animale nu mai lucrează cu ele, vacile sunt ținute doar pentru lapte și produsele lactate.

Dar această schimbare a dus și la schimbări sociale în sat. Munca cu animalele a presupus întotdeauna și întrajutorarea, apelarea la consăteni pentru anumite muci mai grele sau mai complexe, după cum ne spune interlocutorul nostru.

Lucra la el și venea și te ajuta și pe tine. Tu îl ajutai cu ceva, el te ajuta. De exemplu mergeai să te ajute cu aratul cu caii, altfel arai cu calul ca și cât ai fi arat cu vacile. Mai mergeai și aduceai iară cu caii, că mergeai mai repede, fânul. No, și atunci el când avea nevoie de ceva venea și el și apela la tine. Deci totul se

¹⁴ Grigore Brâncuș, *Nume date animalelor domestice*, în LR, anul XVI, nr.2/1967, p. 169-175; vezi și Andreea-Nora Pușcaș, *Nume de cai. Din răspunsurile la Chestionarul I*, în „Dacoromania”, s. n., XXIV, 2019, nr. 1, p. 20-41.

¹⁵ Anita Andreica, *Relația dintre antroponime și zoonime în Baia Mare*, în Oliviu Felecan (ed.), *Numele și numirea. Actele ICONN 2011*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011, p. 585-589.

¹⁶ Petruț Lazăr.

*transforma într-un fel de într-ajutorare. Nu era pe bani, te ajutai reciproc unul pe altul: el avea nevoie de ceva, tu aveai nevoie de altceva.*¹⁷

Această relație de într-ajutorare a contribuit la păstrarea relațiilor bune între vecini, la schimbul de produse alimentare și de forță de muncă. Odată cu adoptarea utilajelor agricole rare mai sunt cazurile în care vecinii nu cer bani pentru serviciul prestat. Și acest lucru dintr-un motiv simplu: trebuie cumpărat combustibilul. Să îl lăsăm tot pe interlocutorul nostru să ne explice:

*Dacă cere e doar motorina, că aia trebuie să o cumperi, nu ai de unde, și îți ia pentru aia, în rest nu. Vasile vine, îmi ară, îmi frezează, îi dau de motorină. Sau altă dată nu o luat, a avut nevoie de mine.*¹⁸

Trecerea de la jug la volan a avut mai multe etape.

În primul rând scăderea efectivului de animale, îmbătrânirea populației. Puține mai sunt gospodăriile unde sunt crescute vacile și acestea doar pentru lapte și pentru produsele derivate din lapte. Și mai puține sunt gospodăriile unde sunt crescuți cai care sunt folosiți, ocazional, la muncile agricole.

În al doilea rând, pătrunderea tot mai lesnicioasă a utilajelor agricole a contribuit din plin la renunțarea folosirii animalelor la muncile câmpului. Mult mai ușoare și mai rapide, tractoarele și motocultoarele sunt utilizate în agricultură de toți sătenii, fiind apreciate datorită ușurării munci fizice.

Această trecere a contribuit și la schimbarea relațiilor între săteni. Înainte munca cu animalele era răsplătită printr-un alt serviciu care se întorcea la momentul potrivit. Acum însă, în cele mai multe cazuri, serviciul prestat de posesorul tractorului trebuie plătit. Mai exact, trebuie plătit combustibilul utilizat.

Bibliografie

- ANDREICA, Anita, *Relația dintre antroponime și zoonime în Baia Mare*, în Oliviu Felecan (ed.), „Numele și numirea. Actele ICONN 2011”, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011.
- BĂRBULESCU, Constantin, *Ale porcului. Eseu asupra relației om-animal într-un sat transilvan*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018.
- BRÂNCUȘ, Grigore, *Nume date animalelor domestice*, în LR, anul XVI, nr. 2/1967.
- DELEANU, Victor, *Semnale sonore om - animalul de tracțiune în Țara Oltului*, în „Studii Și Comunicări de Etnologie”, Tomul XXIX, Serie nouă, Sibiu, Editura ASTRA Museum, 2015.
- PETRUȚ, Andrei-Flavius, *Numele animalelor: Studiu de caz localitatea Obârșă, jud. Hunedoara*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” (în curs de apariție).
- PUȘCAȘ, Andreea-Nora, *Nume de cai. Din răspunsurile la Chestionarul I*, în „Dacoromania”, s. n., XXIV, nr. 1, 2019.

Informatori

Neaga Călin Nicolae.
Petrut Lazăr.
Vasiu Eleonora.

¹⁷ Petruț Lazăr.

¹⁸ Petruț Lazăr.